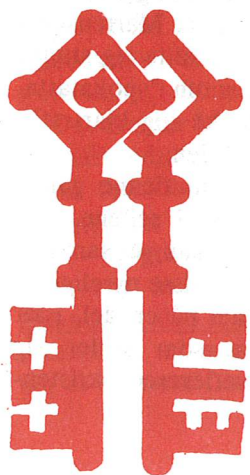
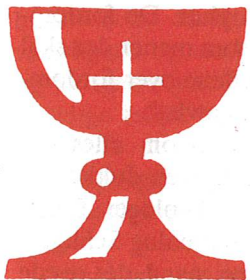
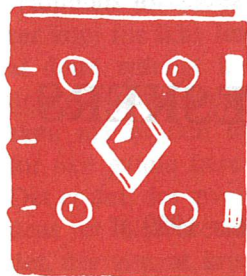

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

3/1991

ISSN 0903-6113

Nogle måneder før sin død, bad redaktøren af Re-formatio Regin Prenter om en artikel til bladet om hans liv i Kirken. På grund af sygdom fik Prenter aldrig skrevet denne artikel. I stedet for bringes dette foredrag, som Prenter holdt i Bedsted Missionshus den 11. januar 1989 og som har været bragt i Oratoriets Meddelelser 1989 nr. 1. Det er et emne vi sædvanligvis ikke beskæftiger os særlig meget med i Re-formatio, men dog det vi alle kæmper for i Fællesskabet Kirkelig Fornøjelse: at Ordet blev kød og tog bolig iblandt os for at frelse os.

LÆREN OM ALLE MENNESKERS FRELSE

Foredrag holdt i Bedsted missionshus den 11. januar 1989 af
REGIN PRENTER.

Den lære, at til syvende og sidst alle mennesker vil blive frelst, så der ingen uigenkaldelig fortabelse findes, er ikke ny. Allerede i den ældste kirke var der kristne tænkere, som gjorde dette syn gældende. Den kendteste af dem var den store bibelforsker Origenes, som blev martyr under en stor kristenforfølgelse i året 254 e. Kr. Ikke blot alle mennesker, men også de faldne engle, altså djævelen og hans onde ånder, ville efter denne opfattelse blive frelst til sidst ved "alle tings genoprettelse" - apokatastasis som den græske betegnelse var. Andre af den gamle kirkes store tænkere, f. eks. den største af dem alle, afrikaneren Augustin (d. 430 e. Kr.) fordømte læren om alle skabte fornuftvæseners frelse til sidst. Og ham fulgte kirken i øst og vest. Også vore lutherske reformatorer tog afstand fra denne lære. I den augsburgske bekendelse fra 1530, den lutherske hovedbekendelse, et af den danske folkekirkes bekendelsesskrifter, hedder det i den 17. artikel: "De lærer ligeledes, at Kristus

vil komme til syne ved verdens ende for at dømme, og at han vil opvække alle døde. De fromme og udvalgte vil han give evigt liv og bestandige glæder, men ugudelige mennesker og djævlene vil han fordømme til at pine uden ophør. De fordømmer gendøberne, som mener der skal være ende på straffene over fordømte mennesker og djævlene."

Alligevel er læren om alles endelige frelse igen og igen dukket op hos enkelte kristne teologer, f. eks. hos den store tyske teolog Schleiermacher (d. 1834), en mand, der øvede stor indflydelse på mange, også på Sjællands biskop H. L. Martensen (d. 1884). Også han følte sig stærkt tiltrukket af læren om "apokatastasis", omend han ikke tog klart stilling for eller imod den.

I vor egne tid har denne gamle lære påny fået vind i sejlene. Det hænger, så vidt jeg kan se, sammen med den indflydelse visse nyreligiøse bevægelser har fået på en del, især yngre mennesker, som stiller sig kritisk til den overleverede kristen-

dom. Det er især tanken om sjælevandring, astrologi, healing og andre såkaldte okkulte fænomener, som trænger sig frem. I en af TV 2's "Højlands forsamlingshus"-udsendelser kom for ikke længe siden en del af dette tydeligt frem. Og det er i denne sammenhæng, man efter mit skøn må se den nutidige interesse for den gamle lære om alles frelse. Det er det, der giver spørgsmålet om dens ret eller uret dets alvor. Det er det, der gør, at kristne mennesker i det lange løb ikke slipper for at tage stilling til spørgsmålet. Det jeg skal sige i aften må ikke opfattes som et forsøg på at pånøde andre mine private meninger, men som en fremlæggelse af nogle grunde, der taler for den overleverede opfattelse af fortabelsens mulighed og frelsens virkelighed og altså imod den gamle og nu igen nymodens lære om alles endelige frelse og fortabelsens foreløbighed.

Vi spørger derfor: hvorledes taler Den hellige Skrift om disse spørgsmål?

Vi vil ikke opregne mange enkelte bibelord. For det fører aldrig ret langt. Vi må se på det bibelske frelsesbudskabs kerne og dermed på de store linjer i Biblens vidnesbyrd.

Det kristne frelsesbudskabs kerne er klart udtrykt i 1. Timoteusbrev kap. 2 vers 3-4: "Dette - at der i menigheden bedes for alle mennesker - er godt og velbehageligt for Gud, vor frelser, som vil, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden". Det, der her er sagt om Gud og frelsen, han-

dlér hele bibelen fra først til sidst om, når man hører dens vidnesbyrd som en sammenhængende helhed.

Gud kaldes vor frelser. Der er ingen anden, der kan frelse os fra fortabelsen end Gud. Vi kan det ikke selv, og ingen andre mennesker kan det. Heller ingen skjulte åndermagter eller hemmelighedsfulde kræfter. Kun Gud, vor frelser, kan frelse os og alle andre mennesker, der uden hans frelse er fortabte.

For hvad er frelse? Og hvad er fortabelse?

Den frelse, Gud vor frelser alene kan skænke, er intet andet end samfund med ham, det at være hos ham, antaget af ham, elsket af ham. Det er indlysende, at den frelse kan vi ikke selv tage os. Den kan ingen andre, mennesker eller åndelige magter, give os. At mange forstår noget helt andet ved frelse, en eller anden lyksalighedstilstand efter deres egen opskrift, er en anden sag. Men nu taler vi om den frelse, det bibelske frelsesvidnesbyrd handler om. Og holder vi os til det, er det klart, at end ikke den fuldkomne lyksalighed, end ikke om den er forestillet som den højeste moralske fuldkommenhed, at menneske kan nå frem til, er frelse, hvis den ikke rummer fuldkommen enhed med Gud.

Og hvad er fortabelse i det bibelske frelsesvidnesbyrds lys? Fortabelse er savnet af frelsen, savnet af samfundet med Gud, savnet af hans kærlighed. Frelse og fortabelse er virkeligheder, der gensidigt udelukker hinanden. Hvor frelsen er, er fortabelsen overvundet. Hvor frelsen

ikke er, er fortabelsen. Der er ikke nogen neutral mellemvej mellem frelse og fortabelse, et sted, hvor vi så at sige kan stå i midten og se frelsen til den ene side og fortabelsen til den anden for så eventuelt at beslutte os for frelsen eller også betragte frelse og fortabelse som begreber fra en svunden tid uden mening for vor tids mennesker. Men en sådan holdning til spørgsmålet om frelsen er allerede fortabelse. Frelsen er ikke noget, vi kan vælge eller forkaste. Når frelsen er samfund med Gud, kan kun Gud skænke den. Og frelse er derfor altid Guds ufortjente gave. Vi kan ikke vælge frelsen, vi kan ikke ved det, vi gør eller ikke gør, "fortjene" den.

Derfor hedder det også i ordet fra 1. Timoteusbrev, at Gud vil, at alle mennesker skal frelses. Frelsen bliver kun os fortabte mennesker til del, når Gud vil det og fordi Gud vil det. Vil Gud da, at jeg skal frelses?

Gud vil, hed det, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden, altså også at jeg skal frelses. Det må vi holde fast, når vi hører det. Og vi hører det, hvergang evangeliet om Jesus Kristus forkyndes. Han kom, han levede, døde og opstod, fordi Gud vil, at alle mennesker skal frelses, at jeg skal frelses. Der er ingen anden grund til, at jeg kan blive frelst fra den fortabelse, der er min umiddelbare virkelighed, end denne ene, at Gud vil, at alle mennesker skal frelses. Derom handler hele bibelen. Læst som den helhed, Den hellige Skrift er, handler den fra første

kapitel i første Mosebog til sidste kapitel i Johannes Åbenbaring om det, Gud gjorde for at frelse alle mennesker. Det er altsammen noget, som er sket, og som derfor bevidner og bekræfter, at Gud vil at alle mennesker skal frelses. Derfor sender den opstandne Herre stadig sine budbringere ud med det budskab: "Kom og lad jer døbe til den treenige Guds navn! For Guds vilje er sket. Alt er beredt."

I er frelst! Det fortælles om den kendte hollandske vækkelsesprædikant Kohlbrügge, at han, da han engang blev spurgt: "Hvor og hvornår blev du omvendt?" svarede: "På Golgatha langfredag." Sådan kunne han i uventede og dristige ord udtrykke, at frelsesgerningen er Guds, hans helt alene, og at han har fuldendt den, een gang for alle, med gyldighed i tid og evighed.

Men når det er sagt - og sådan må det siges, hvergang evangeliet forkyndes ret, så den frelsende tro kan gribe og fastholde det - må det med det samme slås fast, at dette vidnesbyrd fra den hellige skrift, at Gud vil, at alle mennesker skal frelses, ikke, slet ikke, siger det samme som lære om alle menneskers frelse. At Gud vil, at alle mennesker skal frelses, betyder ikke, at ingen af dem, Gud vil frelse, kan gå glip af frelsen. Hvis Gud vil, at alle skal frelses, så kan det kun betyde, at han vil frelse dem efter sit begreb om frelse, ikke efter deres eget begreb om, hvad frelse er, ikke i overensstemmelse med deres ønsker og drømme om salighed. Og den frelse,

Gud vil skænke, er det fulde samfund med ham. Og anden frelse kan Gud ikke skænke. For han kan ikke handle imod sit eget guddommelige væsen.

Og her nærmer vi os den uløselige gåde, der hedder fortabelsens mulighed og virkelighed. Det ligger i selve frelsens væsen, at et menneske, som Gud vil frelse, fordi han vil frelse alle, ikke kan frelses, hvis det siger nej tak til Guds gave. Og det, som er det ubegribelige, den gåde, som troen må slås med, så længe vi lever på denne side død og opstandelse, er dette, at dette nej til Guds gave kan blive menneskets sidste ord til Gud, det uigenkaldelige sidste ord.

Hvorfor kan Gud, som både er almægtig og kærlig, ikke ved sin kærligheds almagt forvandle dette nej til et ja hos hvert eneste menneske, dette uigenkaldelige nej, ja hos djævelen og alle hans onde ånder? At svare: "Det kan han også - og det vil han - og det gør han også til sidst!" sådan som tilhængerne af apokatastasis så frimodigt gør det, er ikke muligt. For det krænker den frihed, som er det inderste i frelsen, vel at mærke, når frelsen er samfund med Gud på Guds og ikke på vore betingelser. Sådan som Gud skænker os frelsen af fri og grundløs barmhjertighed - vi har kun fortjent fortabelsen, derom har Den hellige Skrift kun een mening - sådan kan vi også kun tage mod samfundet med denne Gud i en fri, d.v.s. en frivillig tro, eller som det også kan siges i kirkens overleverede sprog,

en tro, der er vort hjertes egen røst.

Derfor er fortabelsen en mulighed. Uden denne mulighed er frelsen heller ikke mulig. For den virkelige frelse, som Gud vil give alle, fordi alle er fortabt og ikke har fortjent andet end fortabelsen, den kan Gud kun give, hvor et menneskehjerte frivilligt, i glad og taknemmelig tro, åbner sig for den. Hvis man kunne tænke sig -men tanken ville nærme sig gudsbespottelse - at Gud af en slags almindelig elskværdighed, for at få alle frelst, til sidst ville se bort fra troen, da ville han dermed give disse sidste og dermed alle andre noget ringere ned den virkelige frelse, da ville det, som man i et sådant tænkt tilfælde kaldte "frelse" ikke være frelse, men et bedrag, og så ville Gud netop ikke handle kærligt.

At frelsen, som er Guds gave til alle mennesker, kan vrages, og at den bliver vraget, også uigenkaldeligt, det taler Det nye Testamente så tydeligt om, at det ikke kan skjules eller bortfortolkes. "Gå ind ad den snævre port; thi vid er den port og bred den vej, som fører til fortabelsen og mange er de som går ind af den; og snæver er den port og trang den vej, som fører til livet, og få er de, som finder den," siger Jesus i bjergprædikenen (Matt. 7,13-14). Med det samme lignelsessprog svarer Jesus ifølge Luk. 13,23-24 en mand, som spurgte ham: "Herre er det kun få, som bliver frelst?" Svaret lød: "Kæmp I for at komme gennem den snævre port; thi mange, siger jeg jer, skal søge at komme ind og

ikke formå det."

Dette, at just den glæde, der er for alle, så toldere og syndere sidder til bord med Menneskesønnen i Guds rige, og en røver bliver hans første ledsager på vejen gennem døden til livet, at just den glæde bliver vraget, er et tema, som går igen i mange af Jesu lignelser. Næsten af sig selv melder sig lignelsen om den store nadver, hvor de indbudte betakker sig, så festbordet må fyldes med fattige og vanføre og blinde og lamme fra byens gader og stræder og med landstrygere fra vejene og gærderne (Luk.14,15-21). Det er det samme, der siges i lignelsen om de kloge og tåbelige brudejomfruer, i lignelsen om den gældbundne tjener, i den store lignelse om dommen i Mat.25, i lignelsen om den tabte søn, hvor den ældre bror ikke kommer til festen for den søn, der var tabt, men blev fundet, var død, men blev levende. At der i alle de lignelser, hvor der er tale om nogle, der kommer med, i første række sigtes til det, der sker, når Jesus forkynder evangeliet, er let at se. Toldere og syndere hører og tror, farisæere og skriftkloge forarges. Lignelsen om farisæeren og tolderen taler sit tydelige sprog herom. Men det er også klart, at den adskillelse mellem dem, der tror og følger Jesus, og dem, der vrager ham, er forspillet til den endelige og uigenkaldelige dom. Og at det på den store dommens dag kun drejer sig om den ene ting, om mennesker har taget imod Jesus, Menneskesønnen, eller har forkastet ham, det

træder tydeligt frem i et Jesus-ord som dette: "Og jeg siger jer: Enhver, som kendes ved mig overfor menneskene, ham vil også Menneskesønnen kendes ved over for Guds engle. Men den, som fornægter mig over for menneskene, han skal fornægtes over for Guds engle. Og enhver, som taler et ord imod Menneskesønnen, ham vil det blive tilgivet; men den som spotter Helligånden, ham vil det ikke blive tilgivet." (Lukas 12,8-10).

At det er troen, hjertets ja, Menneskesønnen på dommens dag ser efter, og ikke mundens store ord eller gerningernes ydre glans, de, vi selv og andre mennesker kan se, det fremgår af det strenge ord i slutningen af Bjergprædikenen: "Mange skal sige til mig på hin dag: 'Herre, Herre! har vi ikke profeteret ved dit navn, og har vi ikke uddrevet onde ånder ved dit navn, og har vi ikke gjort mange undergerning ved dit navn?' Og da vil jeg sige dem rent ud: Jeg har aldrig kendt jer; vig bort fra mig, I som øver uret".

Lytter vi opmærksomt til sådanne Jesus-ord, da vil det klare sig for os, at Guds vilje til at frelse alle mennesker, som der ikke kan rokkes ved, for den udspringer af Guds eget væsen, på den ene side, og fortabelsens mulighed for ethvert menneske på den anden side, ikke er modsætninger, der gensidigt udelukker hinanden, sådan som tilhængerne af læren om alle menneskers frelse forudsætter. Guds vilje til at frelse alle mennesker og hans afståen fra at tvinge sin frelse ind på noget

menneske, udspringer tværtimod af samme guddommelige kærlighed.

At vor kortsigtede og af egenkærlighed gennemsyrede menneskeforstand ikke forstår dette, og på denne side af døden aldrig vil komme til at forstå det, at det altså stedse vil være os en uløselig gåde, det må vi bøje os for, og ærefrygten for denne gåde er en umistelig del af den kristne tro. Troen kan ikke tåle, af denne gåde opløses ved en af vor forstands "forklaringer", f.eks. den som apokatastasislæren repræsenterer: "Den evige fortabelses mulighed må bestrides. For den kan ikke forliges med Guds kærlighed, altså med vor forstands begreb om Guds kærlighed. Bibelens tale om fortabelsen må derfor tolkes om en rent foreløbig "fortabelse", som skal opdrage dem, der midlertidigt rammes af den, til den frelse, også de vil opnå".

Bliver den evige fortabelses mulighed bortforklaret, da bliver frelsen ikke længere det ubegribelige under, men en selvfølgelighed, som vor forstand ikke har svært ved at bøje sig for. Alt drejer sig om dette ene, at begge dele 1) Guds vilje til at frelse alle og 2) umuligheden af at pånøde nogen denne frelse, alene er åbenbaret os i Jesus, Menneskesønnen, der ved sit liv, sin død og opstandelse med Guds magt tilintetgjorde synden og døden for os. Han gjorde det ved i vort sted at bære syndens skyld og lide dens straf. Gud har ikke tilbudt alle mennesker sin frelse noget andet sted end i ham. Kun i ham, der bar verdens synd -

intet menneske er undtaget - er Guds frelse. Den, der ikke i ham vil have sin synd tilgivet og dermed frataget al egen ære, kan Gud ikke "til sidst" frelse. Det er sagt tydeligt i 1. Johannesbrevs sidste kapitel: "Den som tror på Guds søn, har vidnesbyrdet i sig selv; den som ikke tror på Gud, har gjort ham til en løgner, fordi han ikke har troet på det vidnesbyrd, Gud har vidnet om sin Søn. Og dette er vidnesbyrdet, at Gud har givet os evigt liv; og det liv er i hans Søn. Den, som har Sønnen, har livet; den som ikke har Guds Søn, har ikke livet." (1.Johs.5,10-12)

Det er det samme, som helt kortfattet er sagt i den lille bibel, Johs.3,16: "Thi således - altså ikke på nogen anden tænkelig måde - elskede Gud verden - verden, altså alle mennesker uden undtagelse - at han gav sin Søn den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke "alle Mennesker, også dem, der ikke tror på ham" - ikke skal fortæbes, med have evigt liv".

Den mulighed, at nogle, og det vil ikke sige, at alle mulige andre, men det vil sige, at jeg - ikke tror på Kristus og derfor fortæbes, den mulighed er her ikke dækket til eller forklaret bort, så lidt som den er det noget andet sted i Den hellige Skrift.

Den mulighed kan troen ikke undvære i sin kamp for at holde fast, når Gud i sit ord, i dåben og i nadveren, i skriftemålet og hvor som helst ellers lader os møde sit frelses-tilbud. De gåder, som en evig for-

tabelse rummer både for vor tanke og for vort hjerte, f.eks. hvad med dem, der aldrig i dette liv fik mulighed for at høre evangeliet om frelsen i Jesus Kristus, eller dem, der fødtes med et handicap, der bragte dem i samme situation, selv om de fødtes i et kristnet hjem, og andre tilfælde af samme art? Sådanne gåder må vi lade være uløste og overlade løsningen til Gud. Vi kan være forvissede om, at hans muligheder rækker længere, end vore øjne og vore tanker kan nå, og at den dom, som er lagt i hans hænder, ikke kan være kærligere og retfærdigere. Der er også hvile - og vel den eneste rette hvile - i den erkendelse, at vi hverken må eller skal løse en eneste af disse gåder i dette liv. Løsningen vil vi, når vort håb om frelse opfyldes i opstandelsen med Kristus, få på den anden side graven, ikke et øjeblik før.

Men eet kan vi gøre: efter den evne og de lejligheder, der gives os, vidne om Guds frelsesgave, som er for alle mennesker, at vi i den tjeneste kom til kort, bede til Gud for dem, vi ikke når - enten de er langt borte eller helt tæt ved os. "Som 'vennen' dristig for Sodom bad, så bed og du for den store stad, til selv han stav en bryder !"

KIRKELIG SAMLING tilbyder 3 boghedsættelser:

Jørgen Glenthøj: På kirkevagt. 1984. 150 sider. Formandstaler, foredrag og bibeltimer. Før 130 kr, nu 65 kr. Poul Ulsdal: En kamp for kirkens frihed. 1985. Bogens 14 midtersider er et aftryk af pjecen "Kirkens Ja og Nej" før 85 kr, nu 40 kr. Poul Ulsdal og Chr Braw: I hellig tjeneste. 1985. 9 sider. En kort vejledning for kirketjenere og andre medvirkende i gudstjenesten. Også oplysende for menighedsrådsmedlemmer. Før 5 kr, nu 2 kr.

Nærmere tør vi ikke komme til tanken om alles frelse, hvis vi ikke skal tage al alvor ud af tanken om troens afgørelse og gøre Bibelens og vor bekendelses tale om Herrens komme for at dømme levende og døde til en tom talemåde.

Det betyder ikke, at troens glæde og vished tages fra os. Men det betyder, at denne glæde og vished ikke kommer fra vort begreb om Guds kærlighed til alle, men fra den levende Guds tale til os. Det hedder i Johannes Åbenbarings 12. kapitel i skildringen af kampen mellem Satan, hele verdens forfører og vor utrættelige anklager, og Mikael og hans engle, at de, der sejrede over anklageren, som anklagede dem for vor Gud dag og nat, har sejret over ham på grund af lammets blod og deres vidnesbyrds ord! (Johs. Åb. 12,10-11).

Lammets blod og vidnesbyrdets ord! Kun dér finder vi frelsens vished og glæde. Og det er der kun vished og glæde i, hvis vi lader os det sige, at så er det også sandheden, at den, der søger visheden og glæden andre steder, ikke finder den. Den, der har Sønnen, har livet. Den, der ikke har Sønnen, har ikke livet.

REGIN PRENTER til minde.

Ved festen i Løgumkloster, da Regin Prenter fyldte 70 år, var jeg blevet bedt om at bringe en hilsen fra den højkerkelige bevægelse i Danmark og som gave at overrække ham Dansk Messebog, som han blev meget glad for. Blandt talerne var også den daværende rektor ved Præstehøjskolen, Bent Noack. I forbindelse med at nævne, hvor kendt Prenters navn var i udlandet, fortalte han, at han engang på en rejse var blevet spurgt af en eller anden teolog, om han var elev af Prenter. Det føltes en smule pinligt ved en sådan fest at høre, hvordan Noack forsikrede denne mand, at det var han i hvert fald ikke!

Det fik mig til at indlede min hilsen med at forsikre, at danske højkerkelige teologer med glæde opfattede sig som Prenters elever! Jeg brugte også udtrykket, at vi turde kalde ham en "lærefader". Om han ikke altid var lige glad for disse "børn", var noget, han måtte finde sig i, som enhver jordisk far må det. Derefter forsøgte jeg sikkert at nævne en række områder, hvor vi højkerkelige har lært af vores "lærefader".

At Prenter værdsatte dem, der stred for en højkerkelighed på den evangelisk-lutherske bekendelses grund, har jeg mange mundtlige og skriftlige vidnesbyrd om. I Kirkelig Information nr. 1/1986 havde redaktøren optaget en kronik fra dagbladet Vestkysten, hvor jeg anmeldte Pren-

ters meget rige erindringsbog fra 1985. Her sammenlignede jeg denne bog med P.G. Lindhardts erindringer: "Sådan set" og pegede bl.a. på, hvor provinsielt alt i den sidste bog virkede i forhold til Prenters, med den korte titel: "Erindringer". Hos Lindhardt var alt "Set fra Smallegade" - for at citere titlen på N.J. Ralds erindringer! Hos Prenter var der bogstaveligt vide udsigter. For denne ægte gammel-grundtvigianer, der elskede vort land og dets sprog, var det i høj grad hele den universelle kirke, der var indenfor hans horisont. I en lang række lande studerede han i sin ungdom, og i endnu flere underviste han som professor - fra USA til det fjerne Østen, fra Grønland til Madagascar.

Derfor var danske højkerkeliges arbejde for at restaurere Folkekirken liturgi for Prenter noget helt naturligt; han kendte det jo alt sammen ikke blot fra sine studier, men også fra sin deltagelse i kirkens gudstjeneste jorden over. Derfor var selv det at opleve brugen af røgelse ved en dansk festmesse ikke noget, der generede ham - heller ikke, hvor han selv var prædikant. Allehelgensdag 1964 prædikede han ved højmessens i Vor Frelses Kirke i Vejle. Som den naturligste ting af verden tjente professoren her som diakon ved alteret, hvor jeg med et fint ord var celebrant med Prøveritualbogens fine liturgi - blot med een enkelt ændring. Med samme selvføl-

gelighed accepterede han, at jeg i en lille sølvvæske "reserverede" det indviede brød, der var blevet for meget, til brug den følgende søndag. Andet på det liturgiske område, der ud fra et luthersk syn måtte betegnes som misgreb, bekymrede ham derimod.

At han som den første theologiske lærer herhjemme i sin store dogmatik og andre steder forsøgte - med den gamle kirke - at inddrage det såkaldte "offermotiv" i nadverlæren, tog høj Kirkelige selvfølgelig imod med taknemmelighed. Men her viste sig også hans universelle indsigts, da netop dette "motiv" de seneste år er blevet gennemtænkt theologisk og optaget i en lang række kirkers liturgier og inddraget som noget vigtigt i alt økumenisk arbejde. Her er vi nogle, der har uforglemmelige minder om Prenters deltagelse i en lang række theologiske samtaler i årene omkring 1960, som de sønderjyske høj Kirkelige havde indbudt ham til, og hvor modparten var forskellige katolske teologer, men først og fremmest den unge Hans Martensen. Sidste gang var vist i Hejls Præstegård.

Uden iøvrigt at gå ind på Prenters theologiske arbejder vil jeg blot pege på titlerne på en række bøger, hvorved han udtrykker noget, der er væsentlig for al høj Kirkelighed. Hans fine bog om embedet, den eneste i flere slægtled hedder f.eks.: "Kirkens embede". Hans bog om Den augsburgske Bekendelse bærer titel: "Kirkens lutherske Bekendelse", og hans lægmands-dogmatik hedder blot "Kirkens Tro". Bag disse titler ligger

det for os meget vigtige, at det er "den ene, hellige, almindelige (d.v.s. katolske) og apostolske kirkes" tro, vi ønsker at dele - det er denne kirkes lutherske bekendelse, vi vil stå inde for i Den danske folkekirke, og det er denne kirkes embede, vi påstår, vi har.

I mere end 20 år har et af det "bestilte", forvirrede og tankeløse såkaldte ungdomsoprørs stadige påstande været, at "alt er politik". I de senere år har man med langt større ret kunnet fristes til at sige, at i Folkekirken er alt det at blive kirke-politik. Dette kom også til at ramme Prenter, idet man sjældent har kunnet læse anmeldelser af hans bøger, uden der var flere forbehold, der kun kunne tydes kirke-politisk. Det samme gælder omtale ved hans seneste runde fødselsdage og nu i anledning af hans død. Sådan er tilstandene blevet i den Folkekirke, der ellers altid berømmer sig af sit frisind !

At anerkende Prenter ikke blot som den største danske theolog - men også som den i den store verden mest kendte - i dette århundrede, synes at være for svært for de fleste. For han godkendte jo stadig ikke kvinders ordination og sagde til gengæld ikke nej til at forelæse på Menighedsfakultetet! Som han selv udtrykte det ved den førnævnte fødselsdagsfest i Løgumkloster, havde han alt for mange "forkerte venner". Det var han også uforsigtig nok til at røbe med små bemærkninger adskillige steder i erindringbogen, ja han talte smukt om den

beryggede norske præst Børre Knudsen og kaldte ham sin ven.

Midt i hele sin fine theologiske karriere var Regin Prenter først og fremmest præst; i erindringbogen bekender han endda, at den bedste tid i hans manddomsalder var tiden som sognepræst i et par små sogne udenfor Århus. Efter et liv med så stor theologisk berømmelse og med så rige oplevelser i store dele af verden og bekendtskab med så mange af kirkens "store", står det at være præst dog som det største. Hvilken opmuntring for os, der aldrig blev andet!

Men hvilken biskop kunne han ikke være blevet! Havde vi haft en "normal" kirke i dette land, ville pladsen som vor kirkes primas i den gamle bispegård overfor Frue Kirke og Københavns Universitet ganske naturligt være blevet hans. Vi er mange, der ved, at han i en sådan stilling i hvert fald i en sjælden grad var blevet "præsternes præst" - en meget vigtig side af en bispegering. Sådan har mange høj Kirkelige præster kendt ham - ikke mindst dem, der blev hans "brødre" i Theologisk Oratorium. Han var med fra Oratoriets start for ca. 60 år siden, og jeg tror næppe, der var nogen - i hvert fald de sidste mange år - der stærkere levede med i Oratoriets liv end han. Mon nogen var flittigere til Tidebønnen end han? Hvilken omsorg viste han ikke allerede studenterne, kørte lange veje med dem til "oratoriedag" i brødres præstegårde; også i Hemmet fik vi den oplevelse. Han rejste land og rige rundt til

oratorianeres ordination og mødte op ved manges begravelse, og midt i sit travle liv kunne han få tid til at skrive opmuntrende breve til brødre.

Måske var en prædiken i Oratoriets "Meddelelser nr 2/1990" det sidste af Prenters utallige arbejder, som han nåede at se på tryk; den er meget betegnende for det præstesind, han selv bevarede til det sidste. Den blev holdt i Vor Frelses Kirke i Esbjerg ved Oratoriets regional-konvent den 15. sept. 1989; datoen var valgt, fordi det var 50-årsdagen for min ordination. Da det udtrykkeligt var sagt, at det ikke var mig, men "det hellige præsteembede", der skulle "fejres", var messens tekster og kollekter taget direkte fra ordinationsritualet. Prenter prædikede over epistelteksten fra Efeserbrevet 4,7-13, hvor præstetjenesten henregnes blandt Guds mange gaver til sin kirke. Jeg citerer noget fra slutningen. Efter at have talt om "alle de spildte muligheder" og om "alle fejl-grebene", som en præst kan se tilbage på, det der gør det nødvendigt, at der på en jubilæumsdag må være plads til bod - hvorfor der også indledes med skriftemål - siger Prenter, at det må vi ikke nøjes med:

"At glemme jubelen over præstegerningens herlighed, det ville på denne dag være den største synd. For det ville jo være at glemme den himmelfarnes velsignede gaver. Derfor bort med al klage over det forspildte, bort med al klynken over fejlene. Dem har alle Herrens tjenere begået masser af.

Så er en hellig myndighed

lagt svage folk i hænde,
hvis lige verden ikke ved,
den nåde bør man kende,
at ingen engel måtte få
det sone-embeds ære,
men skrøbelige folk de må
den nådetitel bære. (DS 293,5)

Derfor bort med dystre miner! Nu skal vi feste. For vi skal op til Herrens bord, til eukaristien, til taksigelsen over alle taksigelser. Nu begynder jubelfesten! Opløft eders hjerter til Herren, lød os prise hans navn! Amen !".

Ak ja, blandt mine mange "spildte

muligheder" hører nu også, at jeg efter læsningen af denne forunderligt rige prædiken for præster ikke nåede at sige Prenter tak endnu engang ! Dog fik jeg for to år siden sendt ham en tak for alt det, han gav os ved 80-årsfesten på Aarhus Universitet, og jeg citerede for ham disse ord fra Salme 92,13-15: "De retfærdige grønnes som palmen, vokser som Libanons ceder; plantet i Herrens hus grønnes de i vor Guds forgårde; selv grånende bærer de frugt .."

Poul Ulsdal.
Esbjerg.

USYNLIG KIRKE...

af Ole Frederik Stjernfelt, tidligere præst i Tårnby.

En extra interessant artikel har vi set i Re-formatio nr. 5-1990, af Rold Fleestad, som i indrekket besindelse øver en kritik mod lutherdommen, som vi, der er udtrådt af denne, anstændigvis bør beherske os fra. Vi havde ikke udelukket, at Orthodoxe Kritikere af den lutherske lære måske i polemisk iver skød over målet; men nu ser vi Fleestad med lysende klarhed dokumentere ved luthercitater, at dér opfattes Kirken som et kun himmelsk ideal, "en Kirke, som aldrig nogen sinde kommer til syne". Dette er da, hvad der menes med den augsburgske bekendelse artikel VII, at "Kirken er de helliges samfund..", nemlig samfundet

af de sandt troende (de forudbestemte), som Gud alene kender. Man tror ikke længere, som både Vestkirken og den Orthodoxe Kirke tror, at den synlige Kirke (Hierarki og Folk) er "een, hellig, katolsk og apostolsk". At lade disse bestemmelser gælde for sig selv alene, vovede en Kirke, der åbenlyst er grundlagt i det 16. årh., nemlig ikke. Også i andre Kirker, medgav man, fandtes der sande troende. Dermed er man ude i et svævende kirkebegreb, der - som Fleestad skriver - gør det til et uløst problem, hvordan Kirken kan antage en ydre orden. Man ville finde denne i Ordet og Sacramenterne. Som nævnte VII artikel i Con-

fessionen fortsætter: "...hvori evangeliet forkyndes ret og sacramenterne forvaltes ret." Ved denne formulering vilde man værne sig mod sværmerne, mod de læremæssige og gudstjenestelige opløsningstendenser, der strax satte ind. Sikringen er i det lille ord "ret", hvilket her naturligvis betyder "luthersk". Men ifølge lutherdommen er det umuligt at vide, hvem de sande hellige er. Og derfor er det overladt til den rene vilkårlighed, hvem der har den rette forståelse af Guds Ord og Sacrament.

Udskridningen til den folkekirkelige tilstand fremtræder da som ganske følgerigtig. Bispe- og præstevielser er blot praktisk, menneskelig orden, ja hele den ydre Kirke, hvor ellers Sacramenterne fejres, er blot en "ramme", som nu bestemmes af "folkeviljen", og som man kan bruge, så længe den er formålstjenlig. Går den hen og bliver "falsk Kirke" kan man rejse en modstandsfront eller - i eller uden dens ly - organisere en "fri Kirke". Eller man kan trøste sig ved at føle sig som en del af "den universelle Kirke". Trods gode hensigter er dette alt sammen intet andet end variationer af den protestantiske forestilling om Kirkens usynlighed.

Nu føles det måske barsk, som vi udsætter Re-formatios læsere, der utvivlsomt er vore venner, for at gøre sig disse forhold klart. Men da emnet allerede er taget op i bladet, finder heller ikke vi at burde tie. Men ikke nok med det (tag evt. her en hjertepille !): Som Fleestad klartskuede konkluderer: "Dette

kirkesyn er en direkte følge af retfærdiggørelseslæren." Denne er som bekendt lutherdommens hjertepunkt. Som det hedder i den augsburgske bekendelse Art. IV: "Mennesker kan ikke retfærdiggøres for Gud af egne kræfter, fortjenester eller gerninger, men retfærdiggøres af nåden for Kristi skyld ved troen..." De heri indeholdte Paulusord (særlig Rom. 3,24) tillægges her en særlig luthersk drejning, så retfærdiggørelsen er ikke Kristi retfærdighed i os, men uden for os; som theologerne udtrykker det: en tilregnet (fremmed) retfærdighed. Her ses angående den enkelte kristnes frelse ganske samme skelnen som før om Kirken: det skjulte og det konkrete, tro og kærlighed (gerninger) adskilles. Og selv om den gode lutheraner fastholder, at anger går forud for retfærdiggørelse, og at gode gerninger er (på et andet plan) frelsens frugt, så forbliver det en vanskelighed at igen sætte de to i forbindelse med hinanden. Følgen ses i en overhåndtagende tendens til, at kristenliv og Kirke opsuges i det verdslige samfund, så det at være kristen til sidst synes at blive underbevidst eller ubevidst.

Denne dobbelte skelnen hos Luther påpeger Fleestad endda på et tredje område: en adskillelse mellem Lære og Liv. Denne skizzofreni er blevet det moderne menneskes ulykke. Man fatter ikke, at den måde, man bærer sig ad på, kan påvirke ens trosevne. Og gudstjeneste - , "det siger mig ikke noget !" - For os orthodoxe er det overordentlig vigtigt, at Lære, Liturgi og Liv udgør

en ubrydelig helhed. De, der har en indre nærhed til Gud, er de "rene af hjertet". Den historiske Kirke er den konkrete træningsbane, hvor dette kan udvikles.

For en luthersk selvbesindelse vil det af historiske og geografiske grunde være nærliggende at se Paven som alternativet. Men den lutherske abstraktion af Guds tagen-bolig i Kirken og dens børn er udsprunget i den vestlige, romersk-katolske Kirke, ikke alene som reaktion, men også konsekvens, af læremæssige afvigelser fra den ubrudte Kirkes tro og af omtolkning og underminering

af det åndelige livs karakter. Selv om omstyrningen af dette er langt mindre gennemgribende i den romersk-katolske Kirke, vil hele denne sammenhæng behøve en større, samlet behandling. Det er nødvendigt at komme fri af ikke alene den lutherske, men hele den vestlige problemstillings døde punkt. Jeg håber, om Gud vil, senere at kunne skrive lidt om dette og således berette læserne mere om orthodoxien.

Fotios,

Munk i Parakletens Kloster,
Oropos, Grækenland.

FRA OLDKIRKENS SYMBOLVERDEN V

Den gode hyrde.

At de første kristne forestillede sig og oplevede Himlens herlighed som en dejlig have fuld af blomster, frugt og kildevæld, er vist almindelig kendt.

Jeg vil her blot henvise til den ældgamle beretning om martyren Vibia Perpetua, hvor hendes ledsager og lidelsesfælle Satyrus under deres fængselsophold har en ekstatiske vision af det himmelske Paradis, fuld af roser og andre vellugtende blomster.

Også den konstantinske kirkesal i det norditalienske Aquileia var dekoreret som en have, -ikke for at give menigheden indtryk af, at de deltog i en friluftsgudstjeneste, men for at minde dem om deres almindelige

gudstjenestes herlighed, at den var en forudgriben af den evige jubel i Guds rige. Derfor var kirkerummet udsmykket som en "Hortus Paradisus præsens", som jeg kaldte min afhandling i Dansk teol. Tidsskrift 1969 herom.

Det samme vil talrige romerske katakombebilleder minde de troende om. Vi ser, hvordan mange af katakombernes små kapeller er dekoreret med et lysthuslignende fletværk, ofte tæt besat af billeder.

Et af de mest yndede var det bibelsk-symboliske billede fra Jesu lignelse i Lukasevangeliets 15,5 af frelseren, der som den gode hyrde på sine skuldre bærer det genfundne får hjem til hjorden. Det er da også

Fig.1

et overordentligt gribende motiv, således som det f. eks. kan ses i Priscillakatakomben fra det 3. årh. (fig.1) og iøvrigt også i den noget senere sydlige, konstantinske kirkesal i Aquileia. I en ejendommelig kontrast til det idylliske billede af den gode hyrde omgivet af træer og blomster står den (adskilligt?) ældre mosaik i Aquileiakompleksets nord-sal. Her er vi tilbage i forfølgelsesti-

den. Det var for farligt at udsmykke kirken med for åbenlyse Kristussymboler.

Men hvem kan tage forargelse af en uskyldig springende gedebuk? Først ved nærmere eftersyn ser beskueren, hvordan denne ged dog er ret så egenartet, idet den har en hyrdestav og et hyrdehorn bundet om livet (fig.2).

Det drejer sig altså dog ikke om

Fig.2.

et neutralt dyrebillede. Tværtimod er der her tale om en hemmelighed, der ene var forståelig for de indviede, d.v.s. de døbte og prøvede kristne.

For også her står vi overfor et

billede af Kristus. Han er den gode hyrde, der ved evangeliet som gennem et hyrdehorn kalder sine forvildede får til sig og dermed tilbage til fællesskabet i sin hjord, og som med sin kraft, hyrdestaven, leder os "ad

rette veje for sit navns skyld "og dermed frelser os fra alt ondt, Ps.23,3f.

Forunderlig at sige. Men også således kunne man i Oldkirken symbolsk afbilde Jesus som vor gode hyrde!

Med tak for følgeskabet gennem

de sidste årgange af Re-formatio, hvor jeg med mine fem artikler har søgt at give en trofast læserkreds kendskab og kærlighed til omend kun en lille del af oldkirkens symbolverden.

Helge Haystrup.

ESTLANDS FOLK FINDER SIN KIRKE

Af Christian Braw, præst i den svenske kirke.

Den estiske evangeliske folkekirke oplever nu et gennembrud i folkedybet, som er uden sidestykke i de vestlige folkekirker. Det drejer sig ikke bare om at mange enkelte bliver levende kristne. Det handler om et helt folk, et helt samfund finder sin Kirke. Det tydeligste tegn er, at skolen genindfører kristendomsundervisning. Den er nu et frivilligt fag, og Kirkens egne lærere har ansvaret. Tilslutningen fra elevernes side er meget stor. Men netop det hurtige gennembrud skaber også problemer. Hvor skal Kirken få lærere fra, når den i snart halvtreds år har haft forbud mod at undervise børn og unge?

Her øver nu Finlands Kirke en stor indsats. Allerede har man ved intensivkurser i Finland hurtiguddannet halvtreds lærere i kristendomskundskab, og flere sådanne kurser er på vej. Personale vil også blive sendt til det teologiske institut i Tallin for at organisere en religi-

onspædagogisk afdeling der.

Et andet område, hvor der tiltrænges et stort arbejde, drejer sig om Kirkens retslige stilling. Er Kirken overhovedet en juridisk person, som kan eje bygninger, indgå aftaler og aflønne mennesker? Her arbejder man nu på at genoprette Kirkens retslige stilling, og et grundlag har man i den lovgivning, som fandtes i det selvstændige Estland. Efter samme linie arbejder man på at genoprette kirkeretten, det indirekte regelsystem.

Den estiske folkekirke har også fået en fornyet politisk betydning gennem det kristendemokratiske parti, som hovedsagelig er kirkelig forankret. Bl.a. er to af dets rigsdagsmedlemmer præster. Partiets formand Illar Hallaste er sognepræst i Kadrina.

Kristendemokraterne i Estland er indrettet omtrent på samme måde som andre kristendemokratiske partier. Det er menneskeværdet og

familien, man værner om. Man har fremlagt forslag om skattelettelse for flerbørnsfamilier, om øget pension for hjemmearbejdende og forbedrede vilkår for pensionister. Abortsagen har man endnu ikke nået at gøre noget ved, fosterfordrivelse er særdeles udbredt i Estland. I stedet vil man begynde med at vække bevidsthed om menneskeværdet ved at optage spørgsmålet om dødsstraffens afskaffelse.

Selvstændighedsbestræbelserne indebærer også for kristendemokraterne, at man må optage arbejdet for en ny grundlov. Den gamle estiske grundlov byggede på folkesuverænitets-tanken, ligesom den nuværende svenske. Denne tanke indebærer bl.a. at der ikke findes nogensomhelst grænser for den parlamentariske majoritets magtudøvelse, ingen overordnede normer eller forpligtigelser ved siden af eller over flertalsbeslutningen. Den nye estiske grundlov kan ikke alene hvile på folkesuverænitets grund, siger Illar Hallaste. Naturretten må være udgangspunktet, som i forbundsrepublikkens grundlov. Naturretten indebærer, at man udgår fra de begreber om ret og uret, godt og ondt, som er fælles for alle mennesker. Illar Hallaste fortæller, at man har gjort en interessant erfaring på dette område, når det drejer sig om besøgende udenlandske politikere. Det er de gæster, som kommer fra partier med kristent eller naturretsligt grundlag, som har haft mere end ord at komme med. Dette bekræfter, hvor vigtigt partiets grundsyn er.

Den evangelisk lutherske folkekirke er den dominerende i Estland. Der eksisterer også en ortodoks kirke, som i første række vender sig mod russiske indvandrere, såvelsom en estisk ortodoks kirke, som imidlertid har en problematisk baggrund. Den blev i 1800-tallet et redskab for russificeringsbestræbelserne. Det frie Estlands sidste præsident Konstantin Päts var ortodoks. En af de vigtigste begivenheder i 1990 var at Konstantin Päts jordiske rester blev ført hjem fra Rusland, hvor han døde i fangenskab 1956, og blev jordfæstet i Tallin. Jordfæstningen blev foretaget på ortodoks måde.

Den nye patriark af Moskva, Aleksej, er udgået fra den estiske ortodokse kirke. Hans borgerlige navn er von Rüdiger. Han betragtes nu med en vis skepsis i Estland, efter at han har underskrevet en udtalelse om russerne i Baltikum. Udtalelsen er påfaldende usaglig og uintelligent og er sandsynligvis skrevet af en partimand på mellem-niveau. Indsigtsfulde kirkelige bedømmere i Estland mener, at von Rüdiger er blevet tvunget til at underskrive.

Flere frikirkelige bevægelser har slået sig ned i Estland, bl.a. metodister og baptister. De har nu den vældige Sct. Olavkirke i Tallin til disposition. Også her har den såkaldte fremgangsteologi eller trosforkyndelse fået indgang. Metodister og baptister står her over for en udfordring, som kræver selvbesindelse og et omfattende teologisk arbejde, hvor man behøver og får

folkekirkens bistand.

Hvad har Estlands Kirke at sige sine medkristne i det øvrige Norden i dag? Sognepræst Jean Kiivit i Tallins Helligåndskirke er en af

Estlands mest kendte åndelige ledere i dag. Han svarer: Det vigtigste for os er, at I forbliver faste i troen!

Oversættelse:
Johs. Nielsen.

LITURGISKE BEMÆRKNINGER

Det oplæg til ritual - og alterbog, som Biskopperne fornylig har fremlagt, udmærker sig ved stor fælleskirkelig åbenhed. Imidlertid er man på et punkt blevet stående ved en særhed, som næsten er en rent dansk særhed: I alle de tre foreslåede former for nadverliturgi har man bevaret rækkefølgen: Fadervor, indstiftelsesord, uddeling. I en af formerne kan dog O du Guds Lam synges efter indstiftelsesordene før uddelingen. Denne rækkefølge har været enerådende i officiel dansk ritual-tradition siden reformationen, og selvom mange frem til det nu fremlagte oplæg har talt for en ændring af denne rækkefølge, har Biskopperne åbenbart ikke set sig i stand til i det mindste at gøre rækkefølgen af indstiftelsesord og Fadervor valgfri.

Den danske rækkefølge findes også i nogle af de tyske gudstjenesteordninger og selvfølgelig i de norske og islandske, som i tidligere tid blev bestemt fra Danmark. Den bygger på Luthers tyske gudstjenesteordning "Deutsche Messe", hvor nadverliturgien består af Fadervor med nogle formanende udvidelser fulgt af indstiftelsesordene, hvorpå

uddelingen fandt sted, mens genigtninge af gamle liturgiske sange blev sunget. I sin latinske gudstjenesteordning, som Luther udsendte et par år tidligere, var rækkefølgen en anden: Efter Opløft eders hjerter til Herren! begyndte præsten på lovprisningen: Det er værdigt og ret, at vi altid og alle vegne takker dig, hellige Herre, almægtige Fader, evige Gud, ved Jesus Kristus vor Herre. Men hertil føjedes straks indstiftelsesordene: Han, som i den nat, da Han blev forrådt, tog brødet osv. Derefter blev sunget: Hellig, hellig, hellig er Herren (latin: sanctus), hvorunder brødet og kalken blev opløftet efter den hidtilværende skik. Derefter Fadervor og Herrens fred være altid med eder/ og med din ånd. Mens O du Guds Lam (latin: agnus dei) blev sunget, begyndte så uddelingen. Denne gudstjenesteordning dannede forbillede for en række af de tyske og for den svenske højmesse.

Når den særdanske rækkefølge sommetider ovenikøbet fremholdes som udtryk for noget særlig evangelisk-luthersk: at intet må være mellem indstiftelsesordene og uddelingen, så må det blot konstateres,

at vi i Danmark vil være mere lutherske end Luther selv - og det giver selvfølgelig ingen mening.

En anden sag er det så, hvordan man vil forstå indstiftelsesordene i nadverliturgiernes sammenhæng. Der kan måske senere blive lejlighed til at vende tilbage til dette spørgsmål under denne rubrik; men lad så meget være sagt med det samme: Den position, som de danske ritualer stiller disse ord i, er slet ikke oldkirkens, men snarere den yderste følge af en udvikling i middelalderkirken. Imidlertid har den danske placering af indstiftelsesordene, hvadenten Fadervor bedes før dem eller efter, en sjælesørgerisk betydning, som

blandt andre undertegnede nødvendigvis ville give slip på. Men som sagt: herom måske mere ved en senere lejlighed.

Tilbage til Fadervor: Det har altid i Kirken været skik at bede Herrens egen bøn som en bordbøn, når bordet var beredt. Skal dette ikke være muligt i Den Danske Kirke, kan det let synes som endnu et udslag af den i vor tid herskende tilbøjelighed til, at Den Danske Folkekirke skal være i særklassen som en slags evangeliets eneste rette fortolker - og det er ikke nogen god klasse at være i.

Peter Østerby-Jørgensen.
Galtrup.

MULIGHEDERNES MARKED

Biskoppernes oplæg til gudstjenesteordning.
Af pastor Sven Hansen, Viskinge.

Omkring nytår sendte biskopperne et revideret oplæg fra december 1990 af Gudstjenesteordning for Den Danske Evangelisk-Lutherske Folkekirke til høring i en begrænset kreds af personer i stifterne. Der er tale om et værk på 403 sider fordelt på tre bind. Og så er der endda fire kapitler, som ikke er med i dette oplæg. De tre bind er Ritualbog, Den danske Alterbog og Alterbogstillæg.

De to første bind er oplæg til afløsere for bøger, vi kender i forvejen. Det tredje bind er en nyskabelse. Det indeholder en del alternative bønner og læsninger, der ikke

bliver autoriserede, men som kan bruges under visse betingelser.

Offentlig debat.

Biskopperne bad om bemærkninger til oplægget inden marts fra de personer, der modtog oplægget. Nu tyder det på, at der desuden bliver mulighed for at debattere oplægget offentligt fra maj til oktober. Det har sandsynligvis været biskoppernes hensigt, at Gudstjenesteordningen skulle være klar samtidig med den nye bibeloversættelse, der efter sidste udsættelse forventes at være færdig til november 1992.

Det har overrasket en del, at det nu pludselig skulle til at gå så hurtig

tigt med at få en ny Gudstjenesteordning færdig. Kirkeministeriets liturgiske kommission brugte tiden fra 1973 til 1987 til at udarbejde sine betænkninger. Og den begyndte ikke på bar bund. Prøvealterbogen kom i 1958 og Prøveritualbogen i 1963. I 1971 kom en betænkning om en foreløbig revision af højmessens. Den var indarbejdet i Foreløbige ændringer i Ritual- og Alterbog, der udkom i 1973. Hele denne udvikling kan siges at begynde med Dansk Kirkesangs højmesse-forslag fra 1943, der vil en restaureret højmesse.

Mange valgmuligheder

Det foreliggende oplæg er ikke blot en redigering af de mange forarbejder, der er gjort. Det er et selvstændigt arbejde, selv om det selvfølgelig bygger på det tidligere. Det udmærker sig ved at være et samlet arbejde, så vi kan komme væk fra det princip, der virker noget tilfældigt, at vi har nogle ritualer af forskellig alder i én bog og en alterbog fra en anden ombæring med bønner og læsninger.

Spørgsmålet er så, om oplægget er helstøbt og brugbart. Det vil naturligvis være en smagssag, om det er tilfældet. Men princippet er, at der er en række valgmuligheder, så præst og menighedsråd i fællesskab kan finde frem til den liturgi, der passer bedst i den pågældende menighed. Det kan modvirke tendenser til for megen selvtægt på det liturgiske område.

Bøgernes indhold

Ritualbogen indeholder ordningen for gudstjenester (højmesse, morgen-

og aftengudstjenester, børnegudstjenester og ekstraordinære gudstjenester), de kirkelige handlinger (dåb, skriftemål, konfirmation, bryllup og begravelse) og de biskoppelige handlinger. Alterbogen har teksterne til kirkeårets kollekter og bibelske læsninger. Disse to bøger bliver i deres endelige version autoriserede. Det bliver alterbogstillægget ikke, selv om det bliver officielt. Det betyder, at anvendelsen af tillæggets tekster og bønner betragtes som mindre ændringer i højmesseordningen, hvortil kræves menighedsrådets og biskoppens samtykke. Men den officielle trykning kan normalt betragtes som en forhåndsgodkendelse fra biskoppen. Tekster og kollekter til ikke forordnede gudstjenester kan frit anvendes, uden at præsten indhenter samtykke fra menighedsråd eller biskop.

Højmessens

Højmessens består af fire hoveddele: Indledning, Ordet, Nadver og Afslutning. For hver af de tre første hoveddele er der to alternativer, der kan anvendes i almindelighed eller på visse helligdage, såfremt menighedsrådet kan tilslutte sig præstens ønske herom. Hvor der er flere præster ved samme kirke, bør anvendes en fælles liturgi, hvis det er foreneligt med hensyntagen til mindretal i sognet.

Inden for højmesseordningen med dens alternativer er der en række variationsmuligheder, som det er overladt til den præst, der leder den pågældende gudstjeneste, at vælge imellem.

FORMANDSBERETNING

Pastor Poul Exners formandsberetning på
Fællesskabet Kirkelig Fornyleses landskonvent.

De bibelske læsninger læses normalt af præsten. Men kan menighedsrådet tilslutte sig præstens ønske om det, kan første og anden læsning læses af kirkesanger, kordegn eller et andet medlem af menigheden. På tilsvarende måde kan kirkebønnen bedes fra korbue eller et andet egnet sted i kirken af en anden end præsten. Der er fire standardformuleringer af kirkebønnen.

Alternativerne

Højmessens svarer i sin hovedform i det store og hele til den kendte højmesse, hvis der ses bort fra oplæggets alternativer og variationsmuligheder. Det ene alternativ er i indledningen kendetegnet ved at have Kyrie og Gloria. Kyrie er i tre variationer. Når dette alternativ benyttes, kan indgangsbøn og udgangsbøn bortfalde. Det andet alternativ er i indledningen kendetegnet ved i stedet for indgangsbønnen at have det lille litan som vekselbøn subsidiært en tilsvarende bøn, der bedes af en anden end præsten. Derefter følger en fælles syndsbe kendelse. Når dette alternativ benyttes, kan udgangsbønnen bortfalde.

Hvad hoveddelen ordet angår, så er det ene alternativ kendetegnet ved to læsninger før evangeliet. Første læsning er fra Det gamle Testamente, og anden læsning er en epistel eller en lektie fra Det nye Testamente. I denne del har det andet alternativ kun to læsninger ialt.

I nadveren begyndes efter det ene alternativ med Helligsangen, der indledes med en bøn, der kan varie-

res efter kirkeåret. Nadverbønnen er i to variationer, der begge indeholder den påkaldelse af Helligånden, som mangler i den nuværende nadverbøn. Efter Fadervor og indstiftelsesordene synges "O, du Guds lam" inden eller under ud delingen. I det andet alternativ indledes nadveren med en tiltale, der også kan formuleres frit eller helt udelades. Der er mulighed for i stedet for at indlede med absolution. Derefter følger Fadervor og indstiftelsesordene. Det er dette ritual, der jo er meget kort og frit, der tænkes anvendt ved nadver i hjemmet.

Der er ikke noget alternativ til den afsluttende del af højmissen.

Der er anvist en gudstjenesteform uden nadver, der også kan anvendes, hvor sognets faste gudstjeneste ikke kan gennemføres med præst. Dermed er der lavet en liturgi for de omdiskuterede degnegudstjenester eller gudstjenester i tilfælde af messefald.

En gennemgang af hele oplægget ville blive omfattende. Der er tale om et stort værk, der på flere områder adskiller sig fra, hvad vi har været vant til i folkekirken. En kommentering af oplægget ville fylde mere, end dette blad kan rumme. I den spredte debat, der bliver ført, inden den egentlige offentlighedsfase begynder, er der tendenser til, at det kun er debattørernes mærkesager, der føres frem. Derved ydes oplægget ikke en rimelig behandling. Men det fortjener en ordentlig behandling, selv om det vel ikke i et og alt er fuldendt.

"Thi tænk på, hvordan der var ved jeres kaldelse, brødre, at I ikke var mange verdsligt vise, ikke mange mægtige, ikke mange fornemme; men det, der var dårskab for verden, udvalgte Gud for at gøre de vise til skamme, og det, der var svagt for verden, udvalgte Gud for at gøre de stærke til skamme; og det for verden ringe og det foragtede, det, der ikke var noget, udvalgte Gud for at gøre det, der var noget, til intet, for at intet menneske skal rose sig for Gud. Men ham skyldes det, at I er i Kristus Jesus, som er blevet os visdom fra Gud, både retfærdighed og helliggørelse og forløsning". (1.Kor.1,-26-31)

En formandsberetning ved et årsmøde, er jo formandens forsvar overfor offentligheden med hensyn til eksistensberettigelsen af det foretagende han er formand for, og så er det hans forsvar overfor medlemmerne med hensyn til hans og bestyrelsens varetægelse af foreningens interesser til opfyldelse af foreningens formål. "Fællesskabet Kirkelig Fornylse"s formål er Kirkelig Fornylse i Danmark: Når alle døbte danskere er blevet jublende glade for at være blevet et Guds barn i den hellige dåb og jublende glade for at dele denne glæde med hinanden som jublende glade gudstjenestefejrende menigheder, hvis jublende glæde smitter så meget af på deres omgivelser, at de endnu ikke døbte begærer at være med, og at vi så allesammen derefter vokser og fremmes i den kristne tro, håb og kærlighed, så er fællesskabets formål opfyldt, og så kan foreningen være sig selv bekendt overfor offentligheden og formanden og bestyrelsen kan være sig selv bekendt

overfor medlemmerne og vi kan opløse foreningen. Indtil da må en formandsberetning mere eller mindre ligne en falliterklæring og en indgivelse af et konkursbo. Formanden og bestyrelse må "stille sine mandater til rådighed", som det hedder. Hvorfor gør vi det så ikke? Det gør vi ikke, fordi vi i sidste omgang ikke står til regnskab, hverken overfor verden eller overfor medlemmer, men overfor Gud, og han har forlængst erklæret os for konkurs og straks genvalgt og genindsat os i vore fulde rettigheder.

Nu er FKF ikke identisk med den hellig almindelige kirke, men vi ønsker ikke på noget punkt at være udenfor den eller i modsætning til den.

Den apostolske formaning, som jeg har læst op til indledning er talt til en del af den hellige almindelige kirke; men som hørende til i vores kanoniske skrift, må vi også høre den til os, og den gælder i særdeleshed for vores fællesskab. Vi er ikke mange verdsligt vise, ikke mange

mægtige, ikke mange fornemme, men på een eller anden måde er vi udvalgte til at gøre de vise og de stærke til skamme. Men det kan vi kun gøre til gavn for de vise og stærke og for os selv, hvis det er Kristus, der er vores visdom fra Gud, og grundlaget for vores retfærdighed, helliggørelse og forløsning.

På dette grundlag har vi så igen tilbragt et år med hver sin tilknytning til vores lokale menigheder, og vi har fulgt med i den kirkelige situation og ladet høre fra os i det omfang, vi har haft kræfter til det, og hvor andre har fundet det ulejligheden værd at tage os med på råd. Som dem, der i mest organiseret form repræsenterer den højkirkelige - og i den forbindelse den liturgiske - bevægelse har vi med vores eksistens og den os derigennem tilmålte repressive tolerance haft en vis indflydelse på den officielle liturgiske situation indenfor folkekirken. Der er ingen tvivl om, at når det liturgiske initiativ lige nu mere ligger hos biskopperne, end hos den seneste liturgiske kommission, skyldes det både vores faktiske tilstedeværelse i kirkelivet, og biskoppernes erkendelse af, at vores praksis er i overensstemmelse med hovedstrømningen indenfor Kirkernes Verdensråds og Det lutherske Verdensforbunds større eller mindre opbakning af det liturgiske arbejde, som har resulteret i fremkomsten af det såkaldte "Limadokument". Vi står uforstående overfor den krampagtige modstand, der stadig er fra dansk side mod den fulde udbygning

af nadverliturgien med hensyn til anamnesens og epiklesens placering. Der er mange og bedre muligheder for, at lade vores særlige danske spiritualitet præge den danske gudstjeneste end dette.

F.K.F's og dansk højkirkeligheds hovedinteresse er ikke, jvf. min indledning, at være modstander af kvindelige præster, men det er ikke til at komme uden om, at det er på dette punkt, vi tydeligst mærker, at vi er til besvær og helst skal afskrives eller udpeges som spektakkelmagere og stridslystne, intolerante og diskriminerende. Vi er helhjertede med i "de otte" kirkelige organisationers henvendelse til biskopperne angående muligheden for retten til særordination for kandidater, der deler vores holdning. Som man vil vide, er det ikke biskoppernes kop te at efterkomme andragendet, og derved er vi ved sagens kerne. Det kommer tydeligt frem i en sikkert kommende biskops udtalelse i en kronik i Kr. Dagblad af 30. april i år, hvor han skriver: "Højrefløjen påberåber sig den folkekirkelige frihedstradition. Det gør den med urette, for deres krav indebærer i virkeligheden en tvang. De kræver nemlig en praksis, hvis begrundelse er, at den er den eneste rette kirkelige ordinationspraksis".

Kære Danske Biskopper, nuværende og kommende: Tror I, at vi indtager en holdning, der forståeligt nok kan opfattes som sårende og diskriminerende af mange udmærkede troende mænd og kvinder, hvoraf mange virkelig både føler et oprig-

tigt kald og en oprigtig glæde ved at fungere som præster, og på mange måder i det ydre gør det lige så godt og lødigt som de mandlige, hvis ikke sagen var alvor. Og tror I, at vi slås for holdningens hjemstedsret sådan, som den blev tilkendegivet ved den nye ordnings indførelse i 1948, hvis ikke vi var overbevist om, at de to synspunkter ikke lader sig forlige indenfor det samme gudstjenestefejrende fællesskab? Mener I da ikke at jeres undladelse af at nægte kvinder adgang til det kirkelige embede er den eneste rette af de to ordinationsordninger? Hvad er så forskellen?

Det, vi anmoder om i frihedens og rummelighedens navn er, at begge holdninger, som ikke kan være lige rigtige, dog i det mindste kan få lov til at være lige synlige? Men er det ikke netop dette, I ikke vil have: At vi med vores synlighed stiller spørgsmål ved jeres overbevisning om at være de eneste, der har egentlig hjemstedsret i folkekirken? Vi er ikke ude på rethaveri. Vi er bare overbeviste om, at enten bedrøver vi Gud Helligånd med den ene eller den anden holdning, og så længe vi tror, vi vil bedrøve Helligånden ved at forlade kirkens gamle konsensus på dette område, fastholder vi vores synspunkt og vores ret til at være synlige med den indenfor folkekirken. Kirkesamfundene udover jorden er stadigvæk delt på dette spørgsmål. Delingen på spørgsmålet er lige tragisk lige gensidigt nærgående og kan opfattes lige diskriminerende, hvad enten splittelsen kommer frem

på verdensplan, nationalt plan eller sogneplan. Men måske er dette spørgsmål af een eller anden grund blevet en prøvesten på, ikke bare, hvad der er bibelsk og teologisk tænkning, men på, hvad der overhovedet er tænkning og ikke bare efterrationalisering. Vi appellerer med baggrund i sagen til alle kristne kvinder i dette land, om med deres trosstyrke og sunde instinkter at opflamme de grundlæggende nådegaver, som i sidste omgang er vigtigere, end præsteembedet, og huske, at kirken altid har været og vil være hunkøn, og at dens omsorg for sine børn er en moders.

Kirkens splittelse er stadigvæk en nød og en forargelse. Derfor er økumenisk arbejde en pligt for enhver kirke, der vil være af sandhed. Det er rimeligt, at også folkekirken er med både i Kirkernes Verdensråd og Det lutherske Verdensforbund. Folkekirken må være kritisk vågen, hvis andre kræfter end de sande, økumeniske vil tiltvinge sig magten. Fra vores side støtter vi helt og fuldt de kritiske røster, der kom fra ortodoks side ved Kirkernes Verdensråds seneste generalforsamling i Canbarra i Australien, og anbefaler at danske delegater tager forbindelse med andre lutherske Kirkers repræsentanter med samme holdning, sådan som vi ved, de findes indenfor den tyske luthers kirke. De danske repræsentanter bør også nøje overveje, om ikke Det lutherske Verdensforbund, når det forstår sig selv som et fællesskab af kirker, der er i overensstemmelse med hinanden i

tro, lære, embede og sakramentforvaltning, har alle kirkens kendetegn, og derfor med større ret kan kalde sig et kirkesamfund, fremfor f.eks. Den dansk Folkekirke, hvis den først og fremmest er defineret som kirke ud fra det faktiske lovkompleks, som er rent statslig og forvaltningsretligt begrænset?

Statskirkeproblematikken har også skinnnet igennem en fornyet debat omkring folkekirken økonomi med udgangspunkt i nogle synspunkter, fremsat af Århusbispen og fulgt op af et lovinitiativ fra SF's side. Problemet er at skabe lidt større klarhed over, hvad den finansielle understøttelse fra Staten består i og går til og bør gå til.

Ingen skal få os til at gå i døden for statskirken, Og Staten må for min skyld meget gerne gennemføre den expropriation til bunds, som den allerede har foretaget omkring præstegårdsjorden og dermed blive juridisk ejer af kirkebygningerne, hvis der bare samtidig garanteres den evangelisk lutherske kirke i Danmark uindskrænket og uantastet selvforvaltet brugsret til de samme kirkebygninger så længe jorden står. Kirkens problem har aldrig været for få penge og for lidt ejendom, oftere det modsatte. Problemet har været mangel på mennesker, som er i den Kristus, som er blevet os visdom fra Gud, både retfærdighed og helliggørelse og forløsning. Om det end skulle vise sig, hvad der er meget, der tyder på, at Staten faktisk understøttes økonomisk af kirken, så skal det heller ikke forurolige os

eller få os til at kræve det ændret. Vor bundethed til konstitutionen må gerne indskrænke sig til, at Monarken skal være medlem af kirken og at monarken skal have en konfessionarius (skriftefader), som er forpligtet på at trøste og formane, - i givet fald tugte - samme monark, hvis denne ikke som regent garanterer ordets frie løb iblandt os, og ikke selv ønsker at leve i i overensstemmelse med Guds ord. Lad os takke både Gud og vores dronning for, at de forhold er, som de endnu er.

Nej, vi er ikke særligt elskede af flertallet omkring os. Med spænding og støtte og sympati følger vi forholdene i Sankt Jakobs Sogn. Det er en styrke, at der er grundlag for at danne en mindretalsmenighedskreds der, og at den faktisk dannes, og dermed gør striden i et sogn til noget helt andet end striden om en præst og hans evt. påståede særmener. Det er klart, at en vækst i sådanne menighedskredses antal og styrke må føre til noget af det, man forstiller sig indenfor "Forum for en Fri Folkekirke". Vi står disse tanker meget nær, og kunne jo godt overveje, om vis som fællesskab skulle tilslutte os, men vi vil ikke splittes på denne formelle side af spørgsmålet, men inspirere FFF til i tide at klargøre for sig selv og os andre, hvilken ledelses- og embedsstruktur det principielt må ende med.

Vi er ikke mange, heller ikke, når vi trækker de verdsligt vise fra. Vi kan godt undre os over, at vi med et så strålende formål og med så store

visioner for kirkelivets herlighed ikke har slået mere an end det foreløbigt er tilfældet. Men under alle omstændigheder er det heller ikke der, vi skal se på. Vi holder vores gode stævner. Vi skaffer gode og vægtige talere. Vi holder herlige og smukke tjeneste. Vi udsender et godt og lødigt tidsskrift. Vi afholder retræter, hvor Guds ord, får hele initiativet. Vi mister enkelte medlemmer uden at miste dem som venner, fordi vi er fastholdende i

nogle synspunkter, men får også enkelte nye, som før var venner, men nu ønsker at være med til at betale for det. Vi hæver sikkert kontingentet lidt, fordi vi alle bør hæve aktivitetsniveauet, ikke så meget for at blive en mere slagkraftig, kirkepolitisk organisation, men fordi vi og vore medkristne og meddanskere trænger til at vokse i det at være i Kristus, "som er blevet os visdom fra Gud, både retfærdighed og helliggørelse og forløsning".

- - - - - 0 - - - - -

Til Kalenderen

Fra mandag den 16. september kl. 17,00
til torsdag den 19. september kl. 10,00 afholder

Fællesskabet Kirkelig Fornyelse

RETRÆTE

for mænd og kvinder på Sankt Lukasstiftelsens feriehus på Sognevej 15 i Smidstrup ved Gilleleje. Vejledende pris: ca. 500,-kr. Tilmelding til pastor Poul Exner, Gymnasievej 4, 2620 Albertslund inden den 1. september.

KØBENHAVNS VESPERRING

Tirsdag den 27. august kl. 19 er der Festvesper i Hans Egede Kirke, Vardegade. Dagens navn: Johannes Døberens Martyrium. Prædikant: pastor Hans Chr. Christensen. Kaffesamvær. Hvad er meningen med Vesperringen? Visioner og almindelig debat. Completorium.

Datoer for

De københavnske Kirkestævner

offentliggøres i næste nummer af Re-formatio.

RESERVERET POSTVÆSENET

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst Knud Christensen,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.

Telefon 42 31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Pastor Anders Studsgaard,
Havervad 7,6780 Skærbæk.

Pastor Poul Ulstdal,

Kirkegade 88, 6700 Esbjerg

Sognepræst Peter Østerby-Jørgensen,

Galtrup, 7950 Erslev Mors,

Stud.teol. Jais H. Tinglund,

Åvej 1, 8240 Risskov.

Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, for

studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til

FKF's regnskabsfører, sognepræst Olav Fog,

Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.

Telefon 75 34 50 61. Postgiro 2 08 81 42.

Fællesskabet

KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst Poul Exner,
Gymnasievej 4, 2620 Albertslund.

Telefon 43 62 28 38.

Bestyrelsen iøvrigt:

Sognepræst Olav Fog,

Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.

Sygeplejerske Anna C.B. Hansen,

Solvangsvej 24, 8400 Ebeltøft.

Kirketjener Kate Pedersen, Storkens Kvar-
ter 5B, 2620 Albertslund.

Sognepræst Hans Jørgen Thorsgaard Morten-
sen, Præstegården, 7990 Øster Assels.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesska-
bet. Dette beløb omfatter også abonnement
på Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende
og pensionister betaler 80 kr. for enkeltmed-
lemsskab. Pensionistægtepar 95 kr.

Re-formatio's Forlag:

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's
forlag, Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Bran-
den. Telefon 75 34 50 61

Ekspedition og daglig ledelse:

Poul Ulstdal, Kirkegade 88, 7600 Esbjerg. Tele-
fon 75 13 81 05. Postgiro 5 61 60 50.

INDHOLD - NR. 3 - MAJ 1991 34. ÅRGANG

Forsidebilledet er en ikon af den svenske maler Sven Bertil Svensson

Regin Prenter: Læren om alle menneskers frelse 58

Poul Ulstdal: Regin Prenter til minde 65

Ole Frederik Stjernfelt: Usynlig Kirke 68

Helge Haystrup: Fra oldkirkens symbolverden V 70

Christian Braw: Estlands folk finder sin kirke 73

Peter Østerby-Jørgensen: Liturgiske bemærkninger 75

Sven Hansen: Mulighedernes marked 76

Poul Exner: Formandsberetning 79